

TIJDSCRIFT

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

9^e Jaargang

AMSTERDAM

G. THEOD. BOM EN ZOON

1901

Bouwstoffen voor eene Geschiedenis van het Nederlandsche Geld- en Muntwezen.

Brief aan de Kommissie van Redaktie.

Ongeveer een jaar geleden ontving ik van de Commissie van redactie van het Tijdschrift van het Kon. Nederl. Genootschap voor Munt- en Penningkunde te Amsterdam een omzendbrief, waarin gezegd wordt, dat er steeds bij ons onbreekt eene „*Uitvoerige geschiedenis van 't Nederl. geld- en muntwezen,*” dat er tot nu toe niemand in geslaagd is een duidelijk beeld te geven, gekleed in den vorm van een handboek als boven bedoeld, d. w. z. zoo als gez. Commissie gaarne een handboek hebben zou, d. i. van de in ieder tijdvak gebruikelijke muntberekeningen, van de waarde der rekenmunten, uitgedrukt in goud- en zilvergewicht en van de muntstukken zelve, *dat de Commissie in haar tijdschrift een nieuwe rubriek wil openen, waarin een ieder, die eenige vondst in de archieven heeft gedaan, die aantekeningen kan doen opnemen, ten einde ze voor verloren gaan te behoeden* en eindelijk, dat de Commissie rekt op den steun van hem of haar, die den omzendbrief ontvangt.

Aan het laatste wil ik trachten *eenigszins* te voldoen en een steentje aanbrengeu.

Bij het doorbladeren van de Registers der Rekenkamer van Holland en Zeeland, berustende in het algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage; meen ik soms wel eens wat ontmoet te hebben, dat gerekend kan worden onder de vondsten in de archieven, dus zou kunnen worden opgenomen in de nieuwe rubriek, ten einde het verloren gaan te behoeden en vermoedelijk belangrijk genoeg om eenmaal te kunnen dienen voor hem of haar, die eens een werk zou willen aanvatten, zooals de Commissie verlangt.

Daarom als ontvanger van den omzendbrief, heb ik het genoegen hierbij der Commissie eene kleine vondst toe te zenden, met verzoek haar wel een plaatsje te willen verleenen in de nieuwe rubriek, terwijl ik hoop ze door meerderen zal kunnen worden gevolgd.

*Ordonnancie van den muntē gepubliceert in Octobry
XIIIJ ̄LXVJ.*

Hier nae volgen die pennijngen van gouden ende zulveren die nae inhoudt der ordonnancie lest gemaict up tstück van der muntē loip hebben zullen. Ende alle andere penn. die hier niet verclaert en sijn, zijn bij der selver ordonnancie verboden ende gereputeert voir billon.

Ende eerst den gulden pennijnck geheeten *leeu* hebbende van negen ende vijftich int marck, die up zijne wairde blijven sall van tsestich grooten.

Den pennijnck of Phillippus schilt geheyt *Rijder* van den gewichte van negen ende tsestich ende een half sal blijven up zijnen prijs van . . . LIJ gr.

Den *Engelschen nobel* van zeven ende tdertich en een half int marck sal in zijnen loop blijven van VIIJ β IIIJ d. gr.

Den *halven Engelschen nobel* ende *Vierendeel van nobel* na tavenant.

Die *saluten* ende *ducaten* gewichte hebbende van twee ende tseventich int marck zullen loip hebben om iiiij β IJ d. gr.

De *Vlaamschen nobel* van zes ende dertich int marck sal loip hebben om VIIJ β ij d. gr.

De *Vrancrijcsen schilt* van twee ende tseventich int marck zal blijven up ten loip van . . . IIIJ β j d. gr.

Die *Rijnsche guldens* van de munte van den vier kuervorsten dat gewichte hebbende van twee ende tseventich int marck van troijen zullen loip hebben XLJ gr.

Den *Wilhelmus schilt* van acht ende tsestich ende een half int marck zal zijnen loip hebben om XLIJ gr.

Den *gulden pennijnck* geheeten *Pieter* die van tseventich int marc zijn, sal loip hebben om XXXVIIJ gr.

Den *Phillippus pennijnck* geheeten *Clinkxt* (klinkaert) die van tseventich int marck zijn, zal loip hebben om XXX gr.

Ende als van den witter munten met die ghene die jegenwoerdelick geordineert is (te) slaen, zullen loip hebben die pennijnngen hier nae volgende.

Ende eerst *den stuwer* die geslagen is bij mijnen

genad. Here int jair duijsent III° XXXIIJ ende in die jaere naevolgende. *Die placken ende cromstarden* van vijf engelschen tstück ende *cleijne grooten* dair van die twee een oude placke, macken mitten gr. half gr. ende deuyten van den voirsz slage sullen loip hebben gelijk zij tot hair toe gehadt hebben. Ende dier gelijkcken die pennijngen van twee gr. ende eenen halven die wijlen van saliger ende edeler memorie hertoge Jan onse Heer ende vader die God genadict zij, dede munten, geheeten *braspennijnck* zullen loip hebben om twee gr. ende eene halve,

Die *blancken* fin zulver die mijn Here den Conijnck heeft doen slaen om. IIIJ gr.

Ende de *blancken* die mijn voirs. Here den Conijnck doet munten om vier engelschen

Hier nae volgen zekere pennijngen van goude ende silver hier voeren genoemt die bij zekere moderacie onlancx bij mijnen voirsz. genad. Here gemaict tot anderen prijse geset zijn. Ende andere die hier voren niet genoemt en staen die bij der zelve moderacie geconsenteert zijn loip te hebben durende tot kersdage naestcommende ende dien dach geexpireert wesende zullen die pennijngen boven genoemt tot horen eersten prijse staen. Ende die anderen zullen verboden ende gerekent wesen voor billion als voren.

Ende eerst den *gulden leeu* voir LXIJ gr.

Den *ridder* voir LIJ „

Den *vlaemschen nobel* voir . . . VIIJ β IIIJ d. gr.

Die *vrancrijse croon* voir . . . IIIJ „ 1½ „ „

Deze voirgaende vier manieren van pennijnngen en sullen in stivers die mijn voirsz genad. Here jegenwoerdelicken doet slaen niet meer gelden dan zij plegen.

Den *blanck* van Vrancrij voir 1½ gr.

Den *dubbel blanck* voir IIIJ ½ „

Den *Fohannes schilt* voir III β v d. „

Den *Beyerschen gulden* voir II „ IIIJ „ „

Den *Gulicxen gulden* IIJ „ IIIJ „ „

Den *Keyserschen gulden* mitten teijcken *van der werlt*, geslagen tot Vranckevoirt, tot Basel, tot Hamburch ende tot Lunenburch voir . . . IIJ β IIJ d. gr.

Den *sulveren pennijnck* geslagen tot Valenchin mitten *vollen cruus* voir. v engelsche.

Den *Wilhelmus tuyn* voir „ „

Den *witten pennijnck* geslagen bij den vier kuervorsten voir. v engelsche.

Den *Metsen grooten* voir x „

Die *Clauskens* voir 1½ gr.

Die *Fohannes tuynen* voir „ „

Den pennijnck geslagen tot Walem.... (?) Brabanse penn. voir 1½ gr.

De pennijnck geslagen tot Bruessel bij Hertoge Jan van Brabant sal loip hebben gelijk die pleget.

Den *botdrager* voir. , IJ gr.

Den *Fohannes Brabantschen bras pennijnck* voir „ „

Den pennijnck gehyeten *Pieter* voir. IIIJ engelsche

Onder staat:

Gecollacioneert tegens eene copie overgeleidt ende gefeileerd an tlyace van de IIIe rek. Guij de Baenst

van den rentmrschap Bewesten Schelt van den jare LXXIJ (1472) bij mij (get.) Corneliszn.

Uit IV. Register G 1483. Rekenkamer van Holland en Zeeland. fol^o XXIJ.

FRED. CALAND.

's-Gravenhage, Sept. 1900.

De redaktie van het Tijdschrift is den heer CALAND, die als kundig en onvermoeid navorscher zoo'n goeden naam heeft, zéér dankbaar voor zijne belangrijke bijdrage en durft de rubriek „Bouwstoffen” met aandrang in zijne voortdurende medewerking aanbevelen.

Muntwaarde te Rotterdam 1426—1427. 1)

De rekening loopt van 1 Mei 1426 tot 1 Mei 1427. Zij is gedaan in *payment, thien nye tunen voer 't pont ende den Aerentsgulden gerekent voor 22 dier tunen.*

Het pond is, zooals altijd, verdeeld in 20 schellingen, de schelling in 12 penningen.

De uitgevers der rekeningen zeggen in de inleiding: „De oudste rekening van 1426—27 is gesteld in het Hollandsch van het pond van *f* 9.—, dat is dus het halve pond groot van het Hollandsch pond groote van *f* 18.—. Het „*payment*” is dus gerekend op *f* 1.125 van een pond (lib.). Elk half pond had 20 stuivers, elke stuiver 20 deniers.”

Zij, die mijne studiën over het middeleeuwsch munt- en geldwezen hebben gevolgd, zullen begrijpen, dat

1) Geput uit: J. H. W. UNGER en mr. W. BESEMER. De oudste stadsrekeningen van Rotterdam. Rott. 1899

ik deze woorden niet gaarne zoude onderschrijven. Ik zal ze hier stilzwijgend voorbijgaan en mij bepalen tot de mededeeling, dat ik, — hoewel ik het handschrift niet heb geraadpleegd, — maar voorhands heb aangenomen, dat het pond niet in 20 stuivers maar in 20 schellingen was verdeeld.

De munt, waarin de rekening is gedaan, wordt op eene enkele plaats *licht payement*, op eene andere plaats *licht geld* genoemd.

De *Aerentsgulden*, in den aanhef vermeld, heet elders *Beyersgulden* of wel kortweg *gulden*.

In de ontvangsten komen nog voor *cromstaarten*, *cronen* en *nobles*.

De onderlinge waardeverhouding van al de genoemde munten, wordt aangetoond in het volgend staatje.

	ð paim	β paim	tuin	krom- staart	pond	gul- den	kroon	nobel
ð paim	1	$\frac{1}{12}$	$\frac{1}{24}$	$\frac{5}{176}$	$\frac{1}{240}$	$\frac{1}{528}$	$\frac{1}{864}$	$\frac{5}{8448}$
β paim	12	1	$\frac{1}{2}$	$\frac{15}{44}$	$\frac{1}{20}$	$\frac{1}{44}$	$\frac{1}{72}$	$\frac{5}{704}$
tuin	24	2	1	$\frac{15}{22}$	$\frac{1}{10}$	$\frac{1}{22}$	$\frac{1}{36}$	$\frac{5}{352}$
kromstaart	$35\frac{1}{5}$	$2\frac{14}{16}$	$1\frac{7}{15}$	1	$\frac{11}{75}$	$\frac{1}{15}$	$\frac{11}{270}$	$\frac{1}{48}$
pond	240	20	10	$6\frac{9}{11}$	1	$\frac{5}{11}$	$\frac{5}{18}$	$\frac{25}{176}$
gulden	528	44	22	15	$2\frac{1}{5}$	1	$\frac{11}{18}$	$\frac{5}{16}$
kroon	864	72	36	$24\frac{6}{11}$	$3\frac{3}{5}$	$1\frac{7}{11}$	1	$\frac{45}{88}$
nobel	$1680\frac{3}{5}$	$140\frac{4}{5}$	$70\frac{2}{5}$	48	$7\frac{1}{25}$	$3\frac{1}{5}$	$1\frac{43}{45}$	1

In het hoofdstuk ontvangsten zijn sommige periodieke betalingen uitgedrukt in andere muntsoorten, dan waarin de rekening is gedaan en wel:

- A. In *goet gelt, den tuin 2 groot.*
(17 β van dit geld worden herleid tot 25 β 6 d licht paiement.)
- B. In paiement *van elken ponde 1 cromstairt.*
- C. In paiement 1 *Beyers gulden voer 't pont.*
- D. In *payment 16 cromstairten voer 't pont.*
- E. In *payment den noble gerekent 3 \mathbb{E}*
- F. In *goet gelt den gouden crone voer 't pont.*

Aangezien een nobel = 48 of 3×16 kromstaart, zoo is het paiement D hetzelfde als het paiement E.

1 \mathbb{E} paiement A is alzo = $1\frac{1}{2}$ \mathbb{E} licht paiement.

1 " " B " " = $1\frac{1}{76}$ " " "

1 " " C " " = $2\frac{1}{5}$ " " "

1 " " D " " = $2\frac{26}{76}$ " " "

1 " " E " " = $2\frac{26}{76}$ " " "

1 " " F " " = $3\frac{3}{5}$ " " "

Uit de herleiding van de vooraangehaalde boeking 17 β goet gelts den tuin 2 groot = 25 β 6 d blijkt, dat 1 tuin = 16 d goed geld.

En aangezien er gezegd wordt dat 1 tuin = 2 groot, zoo volgt hieruit, dat 1 groot = 8 d goed geld = 12 d licht paiement.

In de ontvangsten worden 3 *gulden* verantwoord met 6 \mathbb{E} 12 β licht paiement, 3 *gulden min 1 groot* met 6 \mathbb{E} 11 β 4 d . Hieruit volgt dat 1 groot = 8 d licht paiement. Zoowel het 8-voud van den penning goed geld, als het 8-voud van den penning licht geld werd alzo *groot* genoemd.

Voorts komt in de rekening nog voor het $\text{groot Vlaems gels} = 17\frac{3}{5}$ g licht paiement.

Dit Vlaamsche geld was men schuldig te Gent en de even opgenoemde waarde is die van den tijd onzer rekening

Ook de rekenmunten hiervoor sub B. C. D. en E. genoemd, waren in die dagen nog in gebruik. De rekenmunten A. en F. wijzen op vroegere toestanden. Dit moet men niet uit het oog verliezen. Voor de kennis der momentane muntwaarde hebben die opgaven daarom geen belang. Ik wees er op alleen om aan te toonen hoe uiterst ingewikkeld het geld- en muntwezen der middeleeuwen was en hoe dit terrein voor den leek zoo vol voetangels en klemmen is. 1)

De rekening doet ons verder nog de volgende munten kennen, wier waarde ik hier mededeel, uitgedrukt in kromstaarten, tuinen en deniers licht geld.

B E N A M I N G	Kromst.	Tuin	ḍ
Noble van 60 tunen	48	—	1689 $\frac{3}{5}$
Noble van 60 tunen	—	60	1440
Vrancrijcxe scilt.	30	44	1056
Croon (gouden croon)	—	36	864
Saluyt	—	34 $\frac{1}{2}$	828
Hollantsche scilt	}	—	31 $\frac{1}{2}$ 756
Gouden scilt			

1) Ik maak van deze gelegenheid gebruik op eene drukfout in de uitgaaf te wijzen. Blz. 10 regel 5 staat 343 g , dit moet zijn 363 g .

BENAMING	Kromst.	Tuin	ã
Gouden Guilhelmus Holl. scilt.	—	31	744
Guilhelmus scilt.	21	—	739 ¹ / ₆
Nye Bourgondische scilt.	—	30	720
Scilt.			
Aerentsgulden	15	22	528
Beyersgulden.			
Gulden.	—	21	504
Nye Utrechtsche gulden.	—	20	480
Gulden van 20 tunen.	—	19	456
Scuuvitgen	—	18	432
Moirsgulden (Moersgulden)	—	15	360
Lam.	—	2 ¹ / ₃	56
Oude tuun	—	—	38 ² / ₉
Oude buddrager.	1	—	35 ¹ / ₅
Cromstairt.	—	—	28 ⁸ / ₉
Lewe	—	1	24
Tuun			
Nye tuun.	—	—	19 ¹ / ₉
Bottgen	—	—	1 ¹ / ₃
Doyt	—	—	

Op een tweetal plaatsen komen *cronen* voor ad 31 tuin of 840 ã terwijl het schild van 21 kromstaart eenmaal *Hollandsch scilt* genoemd wordt.

Helmond, Aug. 1900.

AUG. SASSEN.